

VETERA MONVMENTA
AD CLASSEM RAVENNATEM
NUPER ERVTA.

4° Σ. 20.

I. F. CARD. STVPPANIO

PROV. AEMILIAE

DE. LAT. LEGATO

PIO. IVSTO. BENEFICENTISSIMO

VETERVM. MONVMENT. APVD. VRBINAT

CONSERVATORI. EXIMIO

CVLTORI. VBIQVE. MAXIMO

HAEC

BENE. AVSPICATO. OPERE. NVPER

AD. CLASSEM. RAVENNAT. ERVTA

MONACHI. CLASSENCES

FELICITATI. TEMPORVM

GRATVLANTES

DANT. DEDICANTQVE

DEVOTI. NOMINI. MAIESTATIQVE. EIVS

LECTORI BENEVOLO

MONACHI CLASSENSSES.

F *Elici satis omine proximis bis diebus Leander Lovatellus Ravennas, & Monachus ex nostra Camaldulensi Familia eam sibi sensit injectam mentem, ut in vicinia ejus loci, quem ad S. Apollinaris in Classe appellant, effossa humo ea, quae multos jam annos ejusdem gremio includerentur, tandem inspiceret. Venerandae antiquitatis monumenta clarorum hominum cognitione dignissima eruendi, plura spem faciebant: Templum imprimis nobile ad Classē extructum locum occupaverat: Classis Ravennae olim pars navali Romanorum portu insignis admodum fuit, Civitatis nomen gessit, ditissima semper habitata est. Cœptae rei porro initia bene ac feliciter evenisse visa sunt; nam eo loco, in quo olim Templi Ardua eminebat, quemadmodum ex deleti aedificii vestigiis conjicere fas est, ad altitudinem septem circiter palm. sese exhibuit stratum quoddam duro admodum caemento coagmentatum, cujus tanta erat crassities, ut complura strata alia aliis incumbētia plane viderentur, lamina marmorea alicubi occurrente. Sed eodem elato conspicua fuere multa sane sepulcra, quorum idem non semper ordo. Pleraque ex lateribus omnino confecta erant,*
quae-

quaedam tantummodo obstruēta lapidibus marmoreis in ea lapidum parte, quae in Cadavera spectabat, caracteribus insculptis: unum, & alterum tamen inspeximus, quorum tituli in oculos intuentium statim incurrerent. Satis amplum porro sepulcrum erutum est, quod constabat quatuor tabulis marmoreis inter se nexis, & iugatis, singulisque monumenta exhibentibus. Bina quoque alia sepulcra cernere licuit pulcherrima ea sane, tum quod ex graeco marmore tota plane existerent, tum vero quod vetustissimas proderent inscriptiones, & dignas sane, quae eruditorum hominum studia excitent, quemadmodum ex iis, quae subijcimus, satis patere poterit. Quamquam vero lapides omnes, si binos exceperis, gentiles homines commonstrant, non dubitamus tamen, quin Christiani iis usi sint delectis jam, atque excisis Gentilium aedificiis. Id autem ex eo vel maxime conjicere licet, quod ita lapidibus tegebantur sepulcra, ut iis tantummodo versis, ea quae gererent insculpta videri possent, quod sane minime contigit in binis tabulis, in quibus Christianis hominibus monumenta posita fuerant. Equidem hanc conjecturam, quae iusta, ut arbitramur, reprehensione carere potest, commendat fortassis sepulcrorum locus ipse. J^r (*) adjacet areae amplissimae Basilicae, quam olim D. Probo, vel S. Euphemiae sacram fuisse, si quis senserit, profecto reprehendendus non fuerit. Agnellus certe in vita S. Aderiti pag. 138. haec scribit: In Basilica B. Probi sepultus est (Aderitus nimirum) non longe ab Ecclesia B. Apollinaris quasi stadio uno. Ea porro, de qua est sermo, ut nobis ipsis videre licuit distat a Basilica S. Apollinaris intervallo circiter $\frac{1}{4}$ miliar., unius nempe stadii. Quare si ex locorum intercap-

dine

(*) Hujus loci amplitudo ab Austro ad Boream est palm. 106. fere, ab oriente Sole in occidentem palm. 40.

VII

dine quaestio definienda sit, facile conjiciemus in deserta, quam modo cernimus, area B. Probi, vel S. Euphemiae Templum extitisse. Novimus sane plures quondam circa eadem ferme loca extructas Ecclesias, eam nimirum quae S. Laurentii, aliam quae Petriana, aliam quae S. Crucis, aliam quae S. Euphemiae, aliam denique quae S. Eleucadii dicta est. Verum Ecclesiam S. Laurentii apud Caesaream fuisse constat: Petrianam in ipsa Caesareae urbe non longe ab Ecclesia S. Severi, ex opposito S. Crucis (*Anonym. in Spicil. Hist. Ravenn. Murat. rer. Italic. t. 1. p. 2. fol. 177.*) adeoque longo admodum intervallo distant ab Ecclesia S. Apollinaris. Itaque cave putes hanc nostram cum iis confundi posse. Reliqua est Ecclesia S. Eleucadii, quae locata dicitur extramuros Classis (*apud Anonym. pag. 549.*). At huic Ecclesiae nomen Basilicae minime tributum scimus, quod profecto ob amplitudinem huic nostrae jure optimo tribui potest; quod tamen leviusculae conjecturae loco esse velim. Per nos ergo tibi licet sentias hanc nostram esse vel Basilicam S. Probi, vel S. Euphemiae, quam in vicinia illius extitisse notum sit ex Agnello in *vita S. Probi pag. 153.* Aedificata est, inquit, Basilica (B. Probi) juxta Ardicam B. Euphemiae, quae nunc vocatur ad mare. Haec porro divinando statuimus, neque enim de re magnis obstructa difficultatibus certum ferre poteris judicium, cum nihil sit, quod satis explendescat. Quaestionem vero pluribus persequi neque hujus temporis, neque loci esse arbitramur.

En tibi igitur, Lector optime, fasciculum inscriptionum, quas paucorum dierum intervallo reperire licuit. Optamus sane vehementer, ut leve hoc exiguum munus gratum tibi accedat. Brevi fortassis auctum illud, & splendidius habebis; fore enim speramus, ut curante Germano

VIII

mano Giorginio Abbate Class. rei literariae augendae studiofissimo alia antiquitatis monumenta in apricum proferre contingat. Illud autem abs te magnopere petimus, ne succenseas iis, quas dabimus, adnotationibus. Eas tumultuarie colligere oportuit; verebatur enim, ne quispiam alius nobis infes, atque omnino invitis easdem evulgaret inscriptiones. Scias quoque velim id minime nobis oneris sumpsisse, cui equidem impares nos esse fatemur, ut eorum, quae perobscura iis legendis offendimus clarissimam, & nulli dubitationi obnoxiam asseramus explicationem. Ceterum nostri summi etiam viris aquam aliquando haerere, ut est in proverbio, quod ingenue fassus est clarissimus Marchio Maffejus Mus. Veron. p. 243., ubi adnotatione ad num. 4. ait: Intelligere & interpretari non ita in promptu est, ac exscribere, & vulgare. Vale.

Ravennae Kal. Novem. MDCCLVI.

ADDENDA ATQUE EMENDANDA

Characterum inopia fieri omnino non potuit, quin inscriptionum plurimum literarum quaedam differrent abs literis insculptis marmoribus, in quibus lapideae unico, aut duobus characteribus duas, tresve literas indicarent. Faciliores nexus imitati sumus, non vero omnes. Hac in re illud unum advertimus, in epigraphe (26), lin. 3., ut indicetur, quemadmodum nos quidem interpretamur, *uxit feliciter*, unicum characterem demonstrare literas T & F, quod & nos in aliquibus exemplaribus effici curavimus, licet in reliquis elegantiae causa (neque enim praelo id fieri potuit) ac typothetarum commodo consulentes has literas, ceterasque praeterea disjungi tulerimus. Quod porro haec aliquid additum sit nostris adnotatiunculis, id vero tribuas velim augustiis temporis, in quas ipsi nos jure coniecimus.

Adnotatione (10) pag. XX. lin. 2. irrepsit NAVPHILAGE pro NAVPHYLAGE; ibid. vero post Pollucis auctoritatem ita legendum: ut locum hunc ex MSS. emendat Kühnius. Phavorinus quoque *ναυφύλαξ* nominat; quo tamen nomine, non tam navium custodes, quam custodum ipsorum praefectos intelligere videtur. Ulpianus vero in L. 1. ff. *Navtae* &c. Paulo inferius vero post ea verba inscriptionis Veronensis: *Vet. ex naephylace*, haec adde. Interpretationem hanc confirmaret multo, quod occurrit in Sponio M scell. Erudit. Antiquit. Sect. 2. ar. 7. nimirum NYMP. NVTR. idest *Nymphis Nutriabus*; hinc enim colligitur aliquando omisam fuisse hie a n H post P, etli ponenda fuisset.

Adnotatione (17) pag. XXIV., lin. 6. pro 159. lege 129., & ibid. in Procopii auctoritate legendum *Bellisarius* non *Bellisarium*; hic enim sibi Joannem curatorem optaverat.

Adnotationi (21), pag. XXIX. post auctoritatem Sponii haec adjicienda: De Commentariensis pluribus agunt Pancirolius Variar. lib. 2. c. 122., & ad notitiam Imp. Orient. c. 13. & Jacobus Gothofredus ad l. 5. C. Theod. de Custod. Reor. Tom. 3. Frequentissima etiam in Actis Martyrum Commentariensis mentio habetur. Dicitur vero *Commentariensem* ex eo censet Gothofredus, quod *Commentarios*, idest *rationes Custodiarum*, & *damnatorum conficeret*, item *Inscriptiones criminum reciperet*. Suos habebat ministros Commentariensis, quos videlicet custodiendis reis, & carceri praeponeret. Hi, inquit Gothofredus *clavicularii*, vel *clavicularii* a clavibus carcerum nominabantur, erantque homines viles, atque abjecti, licet ipsius Commentariensis munus non vile haberetur, quemadmodum colligitur ex citata l. 5. C. Theod. Lubentius ergo admittimus a *commentariis custodiarum* dictum fuisse eum, cui, ut ait Firmicus l. 3. Matheos c. 6., *damnatorum cura committitur*, quam is, qui excubiarum curam gereret.

Ibid. lin. 16. post verbum *extitisse* haec ponenda: de hisce matriculis; ita enim appellabantur, vide Vegetium l. 1. c. 26., & lib. 2. c. 5.

Adnotationi (22) pag. XXX. lin. 32., ubi legis *promoveretur*, velim haec addita putes: vel etiam ei contigit, ut vacaret munere beneficij Praef. forum Praetorio. Nam Festus lib. 2. de significat. verborum ait: *Beneficarii milites dicebantur, qui vacabant muneris beneficio: e contra munifices vocabantur, qui non vacabant, sed munus reipublicae faciebant.*

Pag. XXXIV. lin. 17. ubi habetur 13. legendum 33. .

IX

(1)

D. M.
 PHILOMELLO
 L. ROMANI
 IVVENALIS
 SER. ACT
 L. ROMANIVS
 FORTIS
 PRAEPOSITVS
 BENE. MERENTI

(3)

M M
 VALERIE MA
 RIEMVALERI
 VS EPAGATHVS
 CONSERVE
 SORORI ET
 CONIVGI QVA
 BE CVA VIXIT AN
 XXXVIII VV POS

(5)

D M
 SAFINIAE.
 HOSPITAE
 MATRI.
 PIENTISSIM
 PANENTIA.
 PLACIDA.
 FIL. ET. HER.
 B. M. P.

C

B

(2)

D. M
 A. VETTIO
 EVPHMO
 VETTIA. VENE
 RIA. LIB. PATR.
 NO. OPT. ET PI
 ISSIM. B. M. ET SI
 BI. P. S. H. A. P. E. E. Q.
 S. S. A. D. A. B. INF.
 CAES. H-S. IIII. N.
Maurus fuisset Maurus dentatus

(4)

D. M
 MESSIA
 AMPLIATA
 VIXIT
 ANN. XXXVIII
 M. IIII.
 C. TITINIVS
 PAVLVS
 VXORI
 RARISSIMAE
 B. M. POSVIT
 ET. SIBI

(6)

FABIA. ATI
 NIA. ANTO
 NIO. ERAC
 LIO. MARI
 TO. DVLC.
 B. M. P.

(7) D

(7)

D M
MAMILIAE
AVXANVS
B. M. P. MAMILI
VS. FELIX. HER.
ET. C. AVRELIV
CORINTIVS
SVAE CONIVG
ET. SIBI.

(9)

D M
M. AVREL.
CASTVS
MIL. CL. PR
RAVENN...

(11)

.....AN
XX. BENNIA,
MARCIA. LIB. HY
IVS. ET. M. IVLI
MONTANVS. EX
III AVG. HERES
B. M. P. C.

(8)

OBVLCIVS
AGATHOPVS
OBVLCIAE
AVGAENI
COIVGI *fr*
BENEME
RENTI POSV
IT NOMEN
SAEPVLCHE
TITVLVM CVM
QVA VIXI *fr* AN. XL

(10)

D M
L. BAEBIO. SILVAN
VET. LXNAV. P.
CL. PR. RAV. N. SYR.
V. A. LXXX. VATRIA
TYRANNIS. CON.
ET. L. BAEBIVS.
PHILEROS. LIB. ET.
HER. PATR. DIGNISS.
POS. S. P. OBIT. E. Q. S. S. S.
H. FLANC. A. O. D. R. P. R.
H-S. M. M. N.

(12) D.

XI

(12)

D M
M. BARBI
FRONTON
III. CAST.
N. DELM.
V. A. XLII. *fr*
M. A. XXII.
M. ANTIESTI.
RVFVS.
EX. EAD. HER
B. M. P. C.

(14)

D M
Q. CRISPI
HERACLID.
III. MARTE
NAT. BITYN^A
CIVIT. PLV^ASIDA
VIX. AN. XL
MIL. AN. XXII
HER. Q. CRISPI
VS MAXIM^Y
FILIVS. ET.
IVLIA. MAXI^X
MA. CONVN^X *fr*
B. M. P

(16)

L. SUPERINIO
SEVERO. NA.
PANN. VIX. AN.
XLV. MIL. AN. XXV
III. NEPTVNO
.....

B 2

(13)

D M
T. MVCIVS
DENTO. N.
BESS. V. A. L. M
A. XXVI. Q. ME
SIVS MVCIA.
III. FORT. H.
B. M. P

(15)

D M
M. AVR. PRO
TATI. M. CL. PR
ANTONNIA^{fr}
RAV. III. MIN. N.
SYR. ST. XXI. Q. V.
A. XXXVII. AQUA
..... ENE

(17)

D M
G. IVLIO. FELI
CI. OPTIONI. III
PIETATE. VIXIT
ANNIS. XLV. MIL.
AN. XXV. G. IVLIV.
CRYSANTVS
ET. C. ARRVN
TIVS. CRYSAN
TVS. LIBERTIET
HEREDES. PA
TRONO. B. M. P.

(18) D.

XII

(18)

D M
M. IVLIVS.
MAXIMVS.
OPTIO. III. VICT.
NAT. VERNA.
VIXIT. ANNIS.
XXXXVI. MIL.
ANNIS. XXVI.
C. AVLIVS.
SVCCESSVS.
HERES.
B. M. P. C.

(19)

.....
C. IVL. APOLIN.
B IIII. VESTA. H
HVIVS. B. M. P. C.

(20)

D M
TI. CLAVDI. APOLLINA
RIS. V. VICT.
NAT. ARADEVSI
VIX. AN. XXXXIII
MIL. AN. XXVI
SACCIDIA. ANTIO
CHIS. CONI. B. M. P. C

(21)

M. APICIO. T. F
CAM TIRONI
P. P. LEG. XXII. PRIMIG. P. F
PRAEF. LEG. XIII. GEM
S. LEG. XV. APOLLIN. EVOC
A. COMMENT. CVST. OPTIONI
EVO G. SALAR. CVRAT. AB. INDICIB
PATRON. MVN. RAVEN
PONTIF

(22) T.

XIII

(22)

T. FLAVIO. T F
PVP. RVFO
MILITI. COH. XII VRS
ET. COH. IIII. PR
ORDINATO. ARCHITEC
TESSERARIO. IN. 7
PRAEFECTOR. PRAETOR
CORNICVLAR. PRAEF. ANNO
7. LEG. XIII. GEM. ET. XI CL. ET
II AVG. ET. VII. GEM.
VLPIA. PIENTISSIMA. SOROR ET
AELIA. SECYNDINA. HEREDES
EX TESTAMENTO. FACIEND. CVRAV

(23)

D. M
A. TARONIVS. VE
RVS. VETER. NATI
DELMATA. VIXIT.
ANNIS. L. COIVGI *fr*
PETRONIA. LIBER
ALIS. TI. B. M. P. G.

(25)

MEMORIAE
ANTIFONTI
QVI VIXIT. AN
XVII MVDXII
FRATRI DVLC
ISSIMO POS

(24)

C. CASSIO.
SENECAE.
VET. EX. 7
L. AEMILIUS.
KAPITO. H ET
LICINIA PROS
DEXIS. CONIV
B. M. P. G.

(26)

FLANASTASIO
SANCTISSIMO FILIO
QVIVIXIT ANNIS VIIMIII *fr*
FLFELIX EX PR. ANNA FRPR

ADNO-

XIV
ADNOTATIONES.

(1) **S**ER. ACT. De Aëtoribus Servis ita scribit Titus Popma de Op. Serv. *Aëtores seroi, quibus rerum omnium summa commissa, quique villicis rebus, & rationibus domesticis praepositi, honestissimo praeter ceteris loco, & gradu fuerunt.* Ufos autem Aëtores Servis aliis tamquam adjutoribus; neque enim unus omnia poterat, eisque praepositos fuisse animadvertit ex Scaevola leg. 40. ff. de statu lib. Laurentius Pignorius de Servis. Aëtor igitur *omnis substantiae administrator*, ut eum appellat Theophilus in Graecis Institutionibus, & ipso dispensatore servo *utique dignior*, quem admodum ait Reinesius Syntag. Inscript. clas. xi. n. lv., ita primum inter servos obtinuisse locum videtur, ut nemini nisi Domino subjiceretur. Heic tamen videmus L. Romanium Fortem *Praepositum* Aëtori Philomello fuisse. De ipso autem L. Romano Forte judicamus, eundem libertum fuisse L. Romanii Juvenalis, quod ex nomine conjicitur. Libertorum enim is erat mos, ut praenomen sibi atque nomen Patroni adsumerent, ut ex Tertull. de resur. carnis cap. 37., Lactantio Divin. Instit. lib. 4. cap. 3. perspicuum est. Cujus rei plura apud Wilhelmum a Loon de manumiss. Serv. lib. 4. cap. 3. extant exempla. Neque tamen existimes universarum plane rerum unum semper Aëtorem curationem habuisse. Nam apud Gruterum pag. 345. 3. & 346. 2. *Dadem & Filetum* habemus in una eademque domo *Aëtores*; apud Fabretum tres nominatos legimus *Aëtores* cap. 2. n. 77. *Herculi Conservatori sacrum Crescentianus, Florus, & Tyebius Aëtores ex voto fecerunt*; denique apud Muratorium pag. 60. 5. *Florus & Tyebius* eodem, ut videtur, tempore

tempore *Actores* dicuntur. Quid ergo? Num duos, vel tres servos villicarum rerum omnium & domesticarum rationum universae administrationi praestitutos intelligemus? Id ut arbitremur, vix ac ne vix quidem adduci possumus. Illud itaque cogitare fas erit, *Actores* sine additamento nuncupatos etiam aliquando eos, qui non omnes, sed quasdam dumtaxat res privatas alicujus familiae curarent. Nam & varia *Actorum* genera, & multa eaque diversa in singulos servos distributa munera fuisse satis jam superque exploratum est: qua de re accurate, ut solent, & erudite Tit. Popma, Laur. Pignorius cit. loc. & Gorius de Libert. Columbario.

(2.) S. H. A. P. E. E. Q. S. S. S. A. D. A. B. INF. CAES. *Si haec arca post excessum eorum, qui supra scripti sunt, aperietur, dabuntur in fiscum Caesaris &c.*, ita porro eas siglas interpretandas esse putabamus. At scrupulus ille nos adhuc extimulabat, qui ducebatur hisce ab siglis D. A. B.: quamobrem inscriptionem cum Antonio Zirardinio ICto, penitioris eruditionis Viro, & amico optimo communicavimus, qui extemplo siglas omnes interpretatus fuit eadem plane ratione, ac nos antea subspicati fuimus, & nostram omnino sustulit dubitationem profectionem ex binis punctis a lapicida plus aequo interjectis, cujus erroris innumera supersunt exempla veteribus in marmoribus. Si post primam litteram S. lapidarum vitio deesse in marmore putemus litteram Q, tunc interpretabimur: *Si quis hanc arcam &c. dabit &c.* Jam vero de nostra interpretatione nullum suboriri potest dubium; nam in fragmento, quod heic habes adnotat. (10), legis distincte: *quod si quis post excessum eorum aperire volet &c.*; & apud Muratorium pag. 788. 5.:

Hanc

XVI

Hanc Arcam si q. post exc. utrorumque ap. inf. h. s. n. M. N. FISCO, quemadmodum Zirardinius suis in schedis jamdiu adnotaverat; atque heinc veram interpretationem detexerat alterius marmoris, quod in nostro Musæolo adhuc extat, quodque Muratorius edidit pag. 1427. n. 4., atque hujusmodi est:

..... COIVG

INCOMPARABILI

V. P. ET SIBI

SI. Q. H. PLANC. P. EXC

EOR. Q. S. S. S. A. D. INF

C. H. S. L. N

Siglas trium lin., quae postremae sunt, ita interpretatur Muratorius ibid.: *Si quis has planas positas excusserit, eorum, quae supra scripta sunt, aliqua detraxerit, inferet Coloniae &c.* „ Sed an non (ita Cl. Zirardinius in suis Adversariis) melius explicabimus: „ *siquis has planas post excessum eorum, qui supra scripti sunt, amoverit, dabit in fiscum &c.*? Ex his, „ pergit Zirardinius, emendanda, atque explicanda „ videtur Cerviensis apud Gruterum pag. 529. n. 8. „ inscriptio ejusdem *M. Aurelii militis ex suboptione*, „ in qua cernitur formula: *Si quis hanc arc. p. exc.* „ *F. S. S. S. S. A. D. F. C.*, quae quidem ita ut ibi „ edita est, vix ullam recipit explicationem, neque „ ullam afferre ausus est Magnus Scaliger, qui in Gruterianis Indicibus siglas illas indicare contentus fuit; „ nemini enim non insolens formula videbitur, si, ut „ vulgatam lectionem retineamus, cum V. Cl. Fabreto *Col. Trajan. c. 3. pag. 68.* interpretabimur: *Si-* „ *quis hanc arcam posuerit extra fundum sacrum supra* „ *scripti suboptiois Aurelii, dabit fisco centum.* „ Nos „ itaque Gruterianam inscriptionem male exscriptam „ fuisse

X V I I

„ fuisse putamus, & loco prioris F. ponimus E., loco
 „ autem prioris S. litteram Q. fuisse in marmore cre-
 „ dimus, atque ita interpretatio erit: *Si quis banc*
 „ *arcam post excessum eorum, qui supra scripti sunt, ape-*
 „ *ruerit, dabit fisco centum.* Sed nec mendo carere vi-
 „ detur alia inscriptio Ravennas, quam e schedis Am-
 „ brosianis vulgavit Muratorius pag. 1377. n. 2. in
 „ cujus postrema linea has siglas offendimus: S. Q.
 „ H. A. P. EXC. E. A. Q. S. S. S. D. INF. C.
 „ H. S. L. N. Littera A., quae secundo loco occur-
 „ rit, fortassis transferenda est post tertium S. pun-
 „ ctumque ponendum ante litteram F., quae Fiscum
 „ significat; ut interpretatio sit eadem cum praece-
 „ denti, nisi lubeat explicare: *Si quis banc arcam*
 „ *post excessum eorum aperuerit, qui supra scripti sunt*
 „ *&c.* quod duriusculum censeo,,. Haec Cl. Zirat-
 dinius.

De utraque manu heic adposita ad tituli calcem,
 & ad celum sublata pluribus agit Cl. Paciaudius in
 sua ad Nicolaum Oddum tunc Æmiliae Prolegatum,
 nunc Romanae Sedis ad Tractum Rheni Legatum, cu-
 jus nos adhuc vehementi afficimur desiderio, eruditio-
 nis sat referta *diatribe de Graeco Anaglypbo*. Id u-
 num animadvertimus in ceteris monumentis, quae a
 nobis observata sunt, laevam dextrorsum, dexteram si-
 nistrorsum insculptam esse, contra ac factum fuerit
 in marmore nostro.

(3) M. M. *Moesiae Memoriae*, vel *Memoriae*. Po-
 strema haec explicatio magis arridet; nam in eodem
 lapide occurrit V V, nimirum *Vivens*. Duabus ergo
 litteris unicum vocabulum contineri intelligimus. Cl.
 quoque Muratorius pag. 1012. n. 5. Siglas M M. A.
 interpretatur: *Memoriae Aeternae*.

C

CON.

X V I I I

CONSERVE SORORI ET CONIVGI. Pulcherrimam sane hanc inscriptionem esse arbitramur, quam *Epagathus Conservae, sorori, & conjug* posuit. Alteram certe in uberrima inscriptionum segete apud Gruterum, & Muratorium minime reperies. Qui veterum Romanorum leges probe calleat, sororem germanam heic minime intellexerit; quod enim turpe non fuit Atheniensibus, turpissimum habitum est Romanorum moribus. Hic ergo *Epagathus*, si conjecturis locum esse velimus, in matrimonio habuit feminam, quam *adoptione* antea sororem habuerat. Itaque *conservae* primum, deinde *manumissor*, mox *adoptatus* a Domino, ac tandem adoptione soluta conjuges fuisse intelligimus, quod, ne fieret, lege cautum minime erat l. quin etiam 55. par. 1. D. de ritu nupt. Videsis Barnabam Brissonium l. de jure connubiorum. *Verum liberos ab ingenuis adoptari quidem jure potuisse Masurius Sabinus scripsit: sed id neque permittendum dicit, ut homines libertini ordinis per adoptionem in jura ingenuorum evadant*, A. Gell. Noct. Att. l. 5. c. 19. Permittendum id quidem non erat, factum tamen fuisse nonnumquam etiam per id temporis, saepius vero sine ulla criminis nota labentibus annis facile crediderim, quod nimirum majorum instituta paulatim obsoleta omnino ferme jacuisse contigerit.

At bini pisces in marmoris fronte hinc, illinc cernuntur, eminent media inter ipsos quaedam veluti Crux angulis ad verticem tertia linea sectis. Cur ergo suspicari non liceat homini Christiano inscriptionem positam esse? Sed non satis recte Crucem Christianam appellaveris, quam Christianorum more expressam minime videmus. Etsi autem pisces sepulcrorum marmoribus insculpti Christianos homines com-
monstra-

X I X

monstrare soleant, eosdem tamen conspicuos esse in monumentis etiam gentilium notum satis fit ex nuper erutis ad Classen lapidibus; complures enim utrinque insculptum gerebant Piscium principem, Delphinum nempe, quem certe Christianorum symbolum fuisse novimus. Eos porro ad gentiles pertinere facillime conjicies ex inscriptionibus, quae in hoc libello adscriptos habent numeros 4. 6 7. 8. 10. 12. 14. 20. Itaque intelligimus gentilem lapicidam, qui de elegantiori lapidis cultu forte cogitaverit, pisces insculpere potuisse. Sed quaestionem satis, ut arbitramur, definit inscriptio ipsa, quam improspere fortassis explicaveris, si eandem inter Christianas recensendam putaveris.

(10) EXNAV. Hic fortassis haud inepte quis interpretabitur *Exnaupago*, ut scilicet *navium fabricator* fuerit hic noster *Baebius*. *Naupegi* enim *Fabri Navales*, *Glossae Graeco Latinae* laudatae a Ducangio *Glossar. med. & infim. Latinit.* *Ναυπηγος* *Faber navalis*. *Naupegi* etiam aliquando apud auctores occurrunt, ut in *Jul. Firm.* l. 4. c. 7. *alios nauceros, naupegos, vel navium Gubernatores*, & in *Paterno* in *L. ult. ff. de jure immunit.* Quin olim extitisse *COLLEG. NAVPEGIAR.* habemus in *Sponio Miscellan. Erudit. Antiquit.* p. 67. atque in *Reinesio Sintagm. Inscript.* class. 1. 261., & in class. x. 7. *Navium vero fabricatores Ravennae fuisse ostendit Philippus a Turre Monum. Vet. Antii* pag. 64., & in *marmore Ravennate*, *Murator.* pag. 534., legimus: *P. LONGIDIENVS. P. F. CAM. FABER. NAVALIS*, idest *Camilia Faber Navalis*. At cum non satis constet, num idem, qui *naupegus*, miles etiam aliquando esset, ut *Baebius* hic *Veteranus*, idcirco eam siglam diversa interpretabimur ratione, ut eligat, quod quisque sentit; sunt enim *judicia libera*. Igitur liceat etiam interpre-

XX

tari ex *navi praetoria*. At si explicare lubeat EX-
 NAVPHILACE, de milite nimirum, qui fuerit *cus-*
tos navis, haud valde repugnabimus. Etenim qui
 navium custodiae praepositi erant, *Nauphylaces* grae-
 ca voce dicebantur. Julius Pollux l. 7. c. 31. ait;
 Ἀριστεράνης δὲ ἐν Λημνίαις ἦρχε καὶ ναυφύλαξ; & Phavorinus fol.
 m. 370. habet ναυφύλαξ, licet nomen de navis custode
 non explicet. Ulpianus vero in L. ff. *Nautae &*
caupones ait: *Sunt quidam in navibus, qui custodiae*
gratia navibus praeponuntur, ut Ναυφύλακες, & dietarii:
 ita apud Ulpianum legitur, non ναυφύλακες, ut putavit
 Vir Cl. Maffejus, qui hunc locum attulit *Mus. Veron.*
pag. 125. 3., ejusque ope explicavit Veronensem inscri-
 ptionem, in qua legitur: *Vet. ex nauphilace*. Jam vero
 petimus hinc interpretationem veteris inscriptionis no-
 stri Classensis Museoli, quam sine ulla explicatione edi-
 dit Muratorius pag. 831. 6., estque hujusmodi.

MACER. NA

BESSVS. VIX. AN

XL.... MIL. AN. XXV.

N.....YLAX. IIII.

FORTVNA.

CAETRONIA.

AFRODISIA

ET. CAETRONI....

FORTVNATA

PATRONO.

B. M. P.

Porro N.....YLAX explicamus *nauphylax*; ea siqui-
 dem in perforato marmore est distantia ab N. ad Y,
 ut AVPH interjicere facillime possis. Etiam in D.
 Apollinaris Classis in postica facie sepulcri S. Felicis
 Archiep. Rav. hoc fragmentum habemus, quod quia
 tanquam

XXI

tanquam integram inscriptionem edidit Muratorius
1003. 6., iterum evulgamus.

EX. NAVF. SIBI. ET. VALERIAE
ARABICE. CONIVNX. ^{ſc} KARISSIM.
NATIONES. ^{ſc} NICOMED. VIVI. POS.
QVOD SI QVIS. POST EXCESSVM.

EORVM. APERIRE. VOLET. D. F. C. N. XX. N.

Siglas EX. NAVF. ad *nauphylacem* referimus, neque enim Muratorii explicationem *Exuperius Naukratii filius* sequi possumus; hoc enim idcirco factum est, quod Vir Cl. non satis adverterit mutilam esse inscriptionem, id quod tamen haud aegre colligere potuit e Schedis a. nostro Mariangelo Flacco transmissis.

Hinc etiam divinando corrigi poterit inscriptio Novi Thesaur. 851. 7., ubi legimus *Aurelius Vitellius Mil. Cl. Pr. Mis. NAV. FEL. III. Minerv. &c.* Haeret Muratorius, dum interpretatur *Nav. Fel.*, & explicat *navis felix trieris Minervae*. At judicaverim lapidem inscribi debuisse NAVFIL. scilicet *nauphylax*.

At dum haec scribimus, incidimus & in eamepigraphem, quam edidit celebris Gorius *Symb.* tom. 5 pag. 27. 3., in qua iterum occurrit NAVF. III. VICT., & lubentes respondentem pereruditam adnotationem perlegimus. Factum est porro, ut nos divinationis nostrae non poeniteret, quin nos ipsi nobiscum gratulati sumus, quod eadem cum viro exercitatissimo senserimus.

(11) III. AVG. De Triremibus, Quadriremibus, Quinqueremibus, nec non de nominibus Deorum, aut illustrium virorum, quorum vel tutela vel insigne navibus illis adjungebatur, fusius agunt prae ceteris eruditissime Cl. VV. Schefferus de militia navali, & Gorius inscript. antiq. part. 3. Ne itaque videamur actum agere

XXII

agere, aut aliorum partus, novo quodam vestimenti genere ornatos in medium referre, quod plerique solent, ut nuperrime etiam animadvertit in sua de Numismate Carini Imp & Magniae Urbicae Aug. Epistola spectatissimae eruditionis Vir Philippus Bar. de Stofch, nihil aliud notatum volumus, quam ex nostris hisce lapidibus Elencho Trierum Goriano duas has addi posse Trierem nempe *Castorem*, & Trierem *Victoriam*; quas habes n. (12), & (18). De Triere *Aquila* nullibi ne apud Gruterum quidem, & Muratorium legimus quidpiam, licet in Novo Thesauro plures videamus Trieres, quam in Gorii Elencho. Eam autem extitisse in Classe Ravennae demonstrat fragmentum, quod apud nos servamus, quodque editum est a Muratorio pag. 842. 6., sed minus recte. Sic enim se habet:

D. M.

M. POMPEIO

SENECAE. DEL.

VIX. AN. L. MIL.

AN. XXV. III. Aq

....AVRELIVS

exfuit modo lapis EX EA

.....

Quid enim tandem sigla Aq exprimet?

(13) BESS. Quam multi huiusce nationis, quae nomen habet suum ex Bessica Regione ad Hebrum, ingens Thraciae flumen satis extensa, Ravennati Classi nomen dedere! Nos in Museolo nostro plures habemus huiusmodi inscriptiones: frequenter autem occurrunt aliae apud Collectores monumentorum.

(14) Nat. Bithyn. Civit. *Plusiada*. *Prusiada* pro *Plusiada* legendum fortasse est; arbitramur enim commutatam fuisse literam R. in L. quod insolens minime est

XXIII

me est in veteribus monumentis. *Ενδάλαις* liquidarum R. & L. usitatissima est non tantum graecis, sed & latinis, inquit Reinesius Sintag. Inscrip. antiq. class. II. 24. Plura autem ibidem congerit exempla. Est vero Prusias, unde existit *Prusiada* urbs in Bithynia, quae maritima est, quaeque confundi non debet cum Prusa Civitate in mediterraneis ad Olympum Bithyniae sita, neque cum alia ad Hypium dicta, quemadmodum demonstrat Salmasius ad Solinum c. 42. Minus ergo recte sensisse dixeris Cl. Muratorium, qui in Thesau. Vet. Inscrip. pag. 1704. scripsit tres esse Prusias in Bithynia, aliam ad Olympum, aliam ad Hypium, aliam ad Mare; haec enim tantummodo *Prusias* appellatur.

(15) ANTONINIAN. Extat alterum monumentum in celebrato hoc Museo Antistitis Ravennatis, in quo fit mentio *Classis Praetoriae Antoninianae Ravenn.* Vulgavit Gruter. pag. 1107. 3.

ST. XXI. Observatum jam pridem ab eruditis milites Classium plusquam vicena stipendia facere solitos fuisse. Id quod maxime confirmat de Ravennate Classe decretum Vespasiani Imp. apud Gruterum pag. 537. 1. Hinc vides in Inscriptionibus nostris 12. 13. 14. 16. 17. 18. 19. Classarios militasse binos, quinos, senos, & videnos annos.

(16) Humanitate Viri doctrina & prudentia probatissimi, nobisque conjunctissimi P. Eustachii Sirena Sacrae Inquisitionis hinc Vicarii fragmentum hoc nostris hisce monumentis adjungimus. Erutum est autem Ravennae ad D. Dominicum paucis ab hinc mensibus.

(17) OPTIONI. Non semel in hisce inscriptionibus habetur Optionum mentio. Hos ita describit Vegetius lib. 2. de re milit., ut intelligamus eos a Tribunis, Centurionibus, Decurionibus adoptatos vicariam in

XXIV.

am in militia operam praestitisse. Sed Optionum nomine illi etiam exprimi quandoque consueverunt, qui annonam militibus distribuerent. Animadversum id est a Cl. Stevvechio ad lib. 4. Vegetii, ubi de erogatoribus militaris annonae, quos ait, *Optiones vocatos in novella Justiniani 159. non semel, & l. super C. de jure fisci, & l. 3. C. de apocbis publicis*. Procopius hist. arcanae cap. 23. Byz. t. 2. de Justiniani saevitate loquens rem eandem confirmat. Ex interpretatione autem Junii in suo Nomenclatore ex Svetonio id ab eodem Stevvechio observatum est, *Optionem inclinante jam imperio dictum eum, qui excubiarum negotium obiret per oculatos inspectores ipse excubiis praefectus*. Nos apud Procopium lib. 3. de Bello Vandalico cap. 17. Byz. t. 1. haec legimus: *quem (Joannem Belisarium) sibi domesticorum sumptuum curatorem optaverat. Optionem Romani dicunt*. Quibus ex verbis facile colliges cum Nicol. Alemanno in notis ad cap. 23. hist. Arcanae Procopii, domesticos etiam fuisse Optiones. At Jacobus Gothofredus Cod. Theod. lib. 7. tit. 4. de erog. milit. anona existimat hoc etiam loco *militares Optiones* significari; *domesticos* vero non item.

(18) NAT. VERNA. Num *Verna* pro *Verona*? quod scilicet litera O contineatur in litera R; similia enim a Lapididis frequentissime fieri consuevisse novimus; adeoque tunc legendum erit *natione Verona*. Neque vero ab hac lectione nos abhorreere cogit vox *natione* praeposita voci huic *Verna*. Quandoquidem plurima occurrunt exempla, e quibus constet Veteres aliquando usos fuisse voce *natione* pro *Civitate* vel *domo*; Sic apud Muratorium 861. 4. NAT. ALEXANDRIN. & in fragmento, quod heic habes adnotatione (10), NATIONES NICOMED.; & rursus in binis Classensibus

XXV

sibus inscriptionibus apud Muratorium 817. 1., & 1054. 6. N. VER., quas siglas Muratorius interpretatur *natione Veronensi*. Extat & alterum fragmentum in nostro Classensi *muscolo*, quod quia antea satis exacte divulgatum non fuerat, idem heic subijcimus, cum in eo iterum occurrat NA. ALEXANDRIN.

VICTORIA. NA

ALEXANDRIN

VIX. AN. LXXX

MIL. AN. XX.

M. AVRELIVS

SELEVCVS. HER.

EX. EA. ET. MARION. LIB

B. M. P. C

Fragmentum hocce exscripsit Cl. Paciaudius dum Ravennae esset, ac vulgavit *Diatrib. de Veteri Crisf. Crucif. Signo* &c. pag. 31. tamquam integram inscriptionem legens *Victorianus Alexandrinus*, tum vero corrigit formulam EX. EA. & lapicidam erroris suspicioni proponit. At nullus heic lapicidae error; etenim in truncato marmore nonnisi mutilam habemus inscriptionem, cujus prima, quae extat linea, eadem mehercule est, quam heic dedimus. Vocem itaque primam *Victoria* conjungi arbitramur cum aliqua bireme, vel trireme &c. antea nominata, quemadmodum apud Muratorium 817. 1. III. VICT., & in hac ipsa inscriptione, de qua sermo est, V VICTORIA, aliisque bene multis. Quamobrem formulam EX. EA. interpretamur *ex eadem*, navi scilicet Victoria, ut in *Musf. Veron.* 114. 5. I. VICT.... EX. EADEM., atque heic n. (12)

(19) B. IIII VESTA *Beneficiar. Tetreris*: ita quidem interpretamur ex quadam analogia. Navium e-

D

nim Be-

XXVI

nim Beneficarii nullum nobis praesto exemplum est; saepius tamen occurrit non modo Beneficiarius Consul, Caesaris, Praefecti Praet., aliorumque virorum, sed etiam Beneficiarius *Legionis*. Quemadmodum itaque Legionis erant Beneficarii, ita nihil, ut arbitramur, obstat, quin etiam triremis aut quadriremis essent Beneficarii. Simile quidpiam reperimus apud Murat. pag. 837. 2.: Videtur enim nobis eo loci satis clare exhiberi Classis, sive in Classe Misenate Beneficiarius: *Q. Naevius Marcianus Miles Cl. Pr. Mis. Beneficiar. Vixit &c.*

(20) ARADEVVS. De populis Aradiis ex Insula nempe Arado saepius loquitur Dio Cassius. Forte Claudius iste Apollinaris ex ea Insula ortum suum duxerat: factum vero ut vel lapicida literam I commutaverit in E., vel ut vulgus ex quadam linguae corruptione *Aradeos* appellaret, qui nominandi essent *Aradii*.

(21) M. APICIO. Nitidissimum omnium, & Antoniniano aevo dignissimum hoc est monumentum, Arcae quidem usui ad claudenda Christianorum cadavera posterioribus seculis accomodatum, sed quod primo veluti suo ortu Cippi elegantissimi formam referret. Non enim in ea parte solum, ubi adhuc titulum suum cinctum corona, literarum etiam forma augustum intuemur, sed ex toto anaglyphis, aut certe titulis aliis mire ornatus olim conspiciebatur. Nam etiamnum scalprorum, quae cum deturparunt, cernimus vestigia. Est cippus iste ex graeco marmore, longus romanos palmos 9. 4. latus 5. 6. crassus pariter 5. cum semisse. Positus est autem memoriae M. Apicii Tironis, quem multis honoribus functum ex hoc marmore discimus, atque ex Camilia Tribu. Ravennates in

XXVII

tes in ea Tribu Romae descriptos fuisse pluribus probat Rubeus in indice litera G.; & quamvis ipse Camiliam nominet, Camiliam tamen dicendam eam animadvertit Clarissimus, & doctissimus Vir Annibal de Abatibus Oliverius in suis Marm. Pisaur. pag. 99. Sunt apud Gruterum, Fabretum, & Muratorium notissima marmora plura, in quibus, qui nominantur, ut ex Tribu Camilia esse dicuntur, ita illis Ravenna Patria diserte adscribitur: id quod plane evidentem efficit Rubei sententiam. Ex eo autem quod M. Apicius fuerit in Camilia Tribu censitus, Patronus vero etiam Municipii Ravennatis, praeterea in eodem, ut videtur, Municipio Pontifex, an non conicere licet eundem Ravennatem fuisse? Neque vero novum, quod in lapidibus appelletur Ravenna Municipium. Nam & heic in Ravennatis Antistitis Museo extat marmor jamdiu a Cl. Pintio evulgatum in sua Dissert. de Numm. Ravenn., in quo legimus *Dec. M. R. nempe; Decurio Municipii Ravennatis.*

Alia quoque apud nos extat mutila inscriptio, quam Muratorius edidit, & partim restituit pag. 740. 3., quae est hujusmodi.

..... DES
vix. ANN. LVIII.
mil. ANN. XXXII. AN
 TONIA. POLITICE
 CONIVX. D. M. P.
hanc. ARCAM. SI
q. APERVER. VEL. TI
tulum. MOVER. D. R. M. R
 H-S XX. N.

Siglae D. R. M. R. explicari solent: *Dabit Reipublicae Municipii Ravennatis.* Reliquos praetereo titulos,
 D 2

XXVIII

tulos, quos Gruterus, & Muratorius collegerunt. Qua in re haud scimus, num subscribendum sit ejusdem Muratorii sententiae, qui inscriptionem apud Rubicum pag. 9., in qua legis *Mag. Mun. Rav.*, ita explicat pag. 168. 1., ut intelligere debeas *Magistrum* non Municipii, sed *munerum Ravennatum*. Illud quidem novum nobis accidit, quod expressus in nostro lapide sit Patronus Municipii Ravennatis. Patronum enim hujus Municipii aliquem esse debuisse, non ignorabamus; at nemo unus, quod quidem sciamus, in jam collectis & evulgatis inscriptionibus *Patronus Municipii Ravennatis* legitur. Ravennam tamen Coloniam etiam deductam fuisse ex notissimo Strabonis lib. 5. testimonio satis compertum est. Insolens autem non est, ut quae Civitates Coloniam acceperant, eae etiam Municipia in veteribus marmoribus, & apud scriptores antiquos appellarentur. Qua de re fusius Eruditi. Et quod ad Ravennam quidem spectat confidimus Zirardinium, quae paravit, de vario jure, & conditione urbis Ravennae editurum aliquando esse. Jam vero de Primipilis, de Praefectis legionum de Optionibus, de Evocatis exempla non infrequenter occurrunt. At nullibi adhuc quodnam potissimum eorum fuerit munus, qui a *Commentariis Custodiarum* dicerentur, qui *Optiones Salariorum*, quique *Curatores ab Indicibus* essent, si tamen ita sit legendum, reperire datum est. Sed si divinando aliquid dicere licet, atque ex similibus similia deducere, occurrebat nobis illa conjectura a Commentariis Custodiarum dictum videlicet eum, qui censum haberet vel eorum, qui in carcere detinerentur; nam & in Cohortibus sui erant carceres, ut est apud Gruterum p. 80. 5. *Optio. Marc. cohort. XII. Urb.*, quas siglas interpretatur Scaliger *Carceris Cohort.*

XXIX

Cohortis; vel fortasse etiam eorum, qui excubias agerent; quandoquidem ipsae excubiae custodiarum etiam nomine vocarentur. Jacobus vero Sponius *Miscel. erudit. antiquit.* Sect. 6. ait: *A commentariis dicti etiam carcerum Praefides, quod custodias in commentarium, si-ve diarium referrent.* Simile quidpiam de Optionibus Salariorum. Habemus enim *Evoc. Aug. Salar. vi.* Fabrett. c. 3. 104. Consule etiam nostram praecedentem adnotationem n. (17). Sed hac quidem in re nihil nisi dubitanter scribimus. Quodnam vero tandem munus Curatoris ab Indicibus? Novimus Librarios, & variorum etiam munerum fuisse in Legionibus atque Cohortibus; *Reinesius* pag. 518. classe 8.: putamus etiam Indices, libros nempe seu tabulas, in quibus singuli milites describerentur, in militia Romana extitisse: compertum est in eadem militia fuisse, qui res deferrent, detegerentque hostium motus, dicti alio nomine *Speculatores*. Quid ergo? num horum, aliquid exprimitur in nostro lapide? Aliorum esto iudicium.

(22) T. FLAVIO. Similis pene formae atque elegantiae est alter iste cippus. Cippum olim hoc marmor fuisse illud in primis demonstrat, quod media in ipsa crassitie marmoris conspicitur adhuc quadrata fovea conglutinandae, & sustinendae statuac apprime idonea, quodque circum totam crassitiem labelum quoddam ducatur in basim statuac accomdatum. Protenditur Cippus hic in longitudinem palm. 9. 3. in latitudinem 4. 3; Crassitiei vero mensura aequat prorsus palm. 3. 9. Ex Pupinia Tribu hunc Titum Flavium fuisse ex epigraphe dignoscimus; de qua Tribu antiquissima scilicet, & notissima tamen, non est, cur differamus. Indigitat etiam nobis hic titulus multa militiae munera, sed quae comper-

ta habeat eruditus quisque. Quis enim nesciat Architectos muniendis viis publicis, ac multis ad commodum *Mansionum & mutationum* construendis aedificiis adhibitos fuisse? Vocatur autem T. Flavius *ordinatus* Architectus, ea, ut opinamur, dicendi ratione, qua apud Gruterum pag. 599. 9. legimus *Praeposito ordinato ultro a Divo Tito*, & apud Svetonium in Vespasian. cap. 23. *candidatum ordinatum*, vel qua apud eundem Gruterum pag. 1028. 2. *Centurioni deputato*. Jam de Tesserario quid loquamur? *Tessera dicitur praeceptum ducis, quo vel ad opus, vel ad bellum movetur exercitus. Tesserarii, qui tesseram per contubernia militum nuntiant*, ait apertissime Vegetius de re milit. lib. 2. cap. 7., ubi consulendus doctissimus Stevvechius. Absolutam Tesserarii imaginem, si quaeris, cum omni suo cultu, habes apud Donium class. 6. pag. 228 & apud Muratorium pag. 2036. 2. in qua Tessera, quam Tesserarius manu gerit, ea plane videtur, quam describens Polybius par. 10. de discipl. & leg. Castrensis appellat *latiorem tabellam inscriptam*. Sed vide Justum Lipsium de milit. Romana lib. 4. dial. 12., Ratbodi Hermanni Schellii notas in Hyginum, Franciscum Patricium de re milit. rom. par. 10. sect. 14. aliosque. Dicitur autem in centuria Tesserarius T. Flavius, vel si mavis in cohorte, nempe in cohorte IIII. Praetoria, nisi fallimur, in qua prius militem fuisse eum ex eodem titulo intelligimus. Hinc haud miramur fuisse etiam *Beneficiarium* Praefectorum Praetorio. Quum enim ipse militaverit in cohorte praetoria, accidit forte, ut Praefectorum Praetorio, quibus praetoriae cohortes subijciebantur, beneficio ad munera altioresque gradus promoveretur. Denique (quid enim de Centurionibus dicamus?) Corniculariorum in officiis Magistratum est mu-

XXXI

est munus ignotum nemini. Nam, ut reliqua sileamus, in notitia dignitatum utriusque Imperii inter eos, qui varii generis Magistratibus praesto erant, fere semper Cornicularii recensentur. Legendus Guthenius de Officiis Domus Aug. lib. 2. cap. 16., & Pancirolus ad notit. Imp. Orien. cap. 11., potissimum vero Jacob. Gothofredus l. 8. Cod. Theod. tit. 4. de cohortalibus, qui prae ceteris fufius, & eruditius de Corniculariis agit.

(25) In hoc marmore epigraphem praecedit imago Pastoris hircum in humeris gestantis, mediique binas inter oves, & arboris palmas; signa profecto Christianae Religionis indubia, & notissima. Quamobrem judicamus titulum hunc positum fuisse *Antifonti* Christiano adolescenti. Id vel ex eo noscitur, quod haec inscriptio insculpta esset in sublimiori marmoris sepulcrum obtegentis facie, contra atque observatum est in reliquis marmoribus, unum praeterea si demseris, quemadmodum in Epistola ad Lectorem monuimus.

(26) Hic est alter titulus puerulo Christiano *Flavio Anastasio* positus, sicuti uberrime ostendit *Christi* monogramma hinc inde in marmore insculptum.

EXPREANNAFRPR. *Ex Praefecto Annonae Africae Proconsul*, qui ultimo latinitatis aevo, ut notat Claudius Salmasius diss. de Secretariis, *Patricius* etiam *Africae* appellabatur. Legi quoque potest: *ex Praefecto Annonae Africae Praetor*, ita quidem ut ante fuerit Praefectus Annonae Africae, tum in urbe Roma Praetor. In Romano quippe Imperio constitutum fuisse Annonae Africae Praefectum ab eo distinctum, qui in Urbe Roma, vel Constantinopoli absolute Praefectus Annonae audiebat, colligimus ex notitia Imperii Sect. 35. edit. Philippi Labbe, ubi enumeratis septem Africae Provinciis,

XXXII

vinciis, quae sub dispositione Praefecti Praetorio erant, subjungitur: *Praefectus Annonae Africae*. Locum hunc ab eruditissimo Zirardinio indicatum nobis fuisse grati animi causa ingenue profiteamur, eidemque reddenda sunt haec Theodosiani Codicis testimonia, quae in hujus rei confirmationem postea contulit. Nam habes, l. 13. de Annona, & Tributis: *Tabularios Praefecti Annonae Africae, sed & Urbis Romae*; l. 4. de Appellation. *Amabiliano Praef. Annon. Afric.*; l. 12. C. Th. de Navior. *ad Demetrianum Praef. Ann. Afric.* Haec ex notitia dignitatum Cod. Theodosiani Tom. VI. par. II. pag. 10. edit. Venetae. Sed quemnam fuisse putamus Flavium hunc Felicem, ad quem fuerint delati illi Magistratus? Celebris cum primis est Felix ille, qui ab Rubeo *Ravennas* dicitur & Patricius, ac tandem Valentiniani III. tempore Ravennae interfectus perhibetur. Multa de hoc Felice, & de honoribus, quibus perfunctus est adnotavit laudatus Zirardinus in suis ad Rubeum observationibus, quas jussu Card. Henriquez, bene de literis meriti, ornare ceperat: Haec ille nobis, quum de Felice a Rubeo memorato sermo incidisset, humanissime communicavit, & nos Historiae Ravennatis studioso Viro grata futura non dubitantes, libenti animo evulgamus. Sic porro se habent.

„ Felicem ad gradus Ecclesiae Ursianae interfectum fuisse hoc anno (430) Rubeus scribit. Ravennae quidem cum interfectum Idarius in Chronico refert. *Felix* (inquit) *qui dicebatur Patricius, Ravennae tumultu occiditur militari*. Marcellinus Comes in Chronico: *Theodosio XIII & Valentiniano III. Coss.* (hoc est anno 430.) *Theodosius Imp. tricennalia gessit. Felix apud Ravennam occiditur*. Ad gradus Ecclesiae Ursianae cum interfectum fuisse Rubeus ex Agnello hausisse

XXXIII

„ haussisse videtur . Is enim in vita S. Exuperantii
 „ par. 1. pag. 225. ait: *In diebus ejus* (hoc est S.
 „ Exuperantii) *occisus est Felix Patricius ad gradus*
 „ *Ecclesiae Ursianae Mense Maji*. Illud Rubeo mini-
 „ me adnotatum est, quod heic Agnellus addit *Men-*
 „ *se Majo* caedem hanc Ravennae contigisse. Ad hunc
 „ Felicem dubio procul pertinere arbitror veterem In-
 „ scriptionem, quam edidit Gruterus pag. 1076. 2. nempe
 „ *Fl. Felix V. C. Magister utriusque Militiae Patricius &*
 „ *Cons. Ord. & Padusia ejus Inl. Femina voti compotes de*
 „ *proprio fecerunt*. Nam Felicem, qui Ravennae occisus
 „ est, eum fuisse, cui Padusia uxor erat ex Prosperi
 „ Chronico discimus, ita enim scribit: *Theodosio XIII.*
 „ *& Valentino III. Coss. Aetius Felicem cum uxore*
 „ *sua Padusia, & Grunitum Diaconum, cum eos insidiari*
 „ *sibi praesensisset, interemit*. Quum vero caussa, cur
 „ Aetius Felicem interfectum voluerit hic a Prospero
 „ diserte exprimatur, nemo profecto erit, qui non eam
 „ sequi, quam Rubeo aliam causam cominiscenti as-
 „ sensum praebere malit. Ceterum ex laudata In-
 „ scriptione discimus Felicem summos Reipublicae ho-
 „ nores gessisse; fuisse nempe Consulem Ordinarium,
 „ Patricium & Magistrum utriusque Militiae; quae
 „ omnia his, quae Rubeus postea scribit, convenientia
 „ sunt. Consul quidem processit anno 428., ut om-
 „ nibus notum, Rubeoque animadversum est. Patri-
 „ cium anno sequenti 429. creatum fuisse a Placidia
 „ Rubeus putat, in quo faventem habere videtur
 „ Prosperum, a quo quem legimus: *Florentio & Dio-*
 „ *nyso Coss. Felice ad Patriciam dignitatem provelto*
 „ *Aetius Magister Militum factus est*. Sed ea in re Pro-
 „ sper minime convenit cum Idatio, qui in Chroni-
 „ co eodem anno, quo Johannes Tyrannus de medio
 „ „ subla-

XXXIV.

„ sublatuſ eſt Felicem ad Patriciatuſ culmen evectum
 „ ſcribit: *Apud Ravennam*, inquit, *primo invaſae Ty-*
 „ *rannidis anno* (Johannes) *occiditur*, & *Felix Patri-*
 „ *cui ordinatur ex Magiſtro Militum*: quo in loco pro
 „ *ex Magiſtro Militum* veterem Codicem habere & *Ma-*
 „ *giſter Militum* Sirmondus monet. De Magiſterio Mi-
 „ litum Felicis teſtatur etiam Proſper ad annum 426.,
 „ qui idem quanta in Romano Imperio, & in aula
 „ Principis auctoritate Felix iſte fuerit, poſtea oſtendit,
 „ quum ad an. 427. bellum Bonifacio illatum fuiſſe
 „ ait *ad arbitrium Felicis*. In Jacobi Gothofredi Pro-
 „ ſopograph. Cod. Theodoſiani pag. 42. edit. Ven. ni-
 „ hil aliud notatur, quod quidem certo ad noſtrum
 „ Felicem pertineat, niſi eum fuiſſe Conſulem anno
 „ 428. Forſitan tamen idem eſt hic noſter cum eo,
 „ quem anno 412. Praefectum Praetorio fuiſſe ex l.
 „ 13. C. Theod. de Haeret. idem Gothofredus oſten-
 „ dit. Nihil porro habet, quo nitatur Rubei conje-
 „ ctura ad hunc Felicem referentis Ravennatem In-
 „ ſcriptionem veterem ejuſmodi: *In nomine Dei Val.*
 „ *Felix Proc. Rav. locum dulciſſimis, tum vetuſtate con-*
 „ *lapſam reſtituit, atque ad ampliavit, & libens animo*
 „ *Iduum Maiarum die dedicavit*, quae & a Muratorio
 „ edita eſt pag. 2012. 10. Sed nescio cur Ravenna-
 „ tes, qui eam illi communicarunt, omiſerint priora
 „ ejus verba: *in nomine Dei* „. Haetenus Zirardiniuſ
 numquam ſine laude commemorandus. Et recte qui-
 dem ait nullam eſſe Rubei conjecturam. Nam apud
 Muratorium pag. 403. n. 4. extat inſcriptio haec
 Gruterianae ſimillima:

FLA-

XXXV

FLAVIUS CONSTANTIVS FELIX VICTOR
 . MAGISTER. VTRIVSQUE MILITIAE
 ET CONSVL ORDINARIVS
 ET PADVSIA INL. FEMINA EIVS VXOR
 VOTI COMPOTES DE SVO
 FECERVNT

Ex hac porro intelligis, & Felicem hunc eundem fuisse cum *Felice* Gruterianae inscriptionis ob Padusiam, quae Felicis Coniux in utraque inscriptione dicitur, & quatuor omnino nominibus eum distingui solitum. Quis enim arbitrabitur quatuor illis aliud praeterea adjungendum nomen? Quum itaque nullum heic nomen inspicias, cui respondere posse videatur Sigla *Val.*, quam in Rubei monumento legimus, satis constare arbitramur, ad Flavium Constantium Felicem inscriptionem Rubei pertinere non posse.

Pertinet ne vero ad eundem noster hic lapis? qui Felix forte iis perfunctus honoribus, qui in hac inscriptione indicantur, ad Consulatum postea pervenerit, & dignitates reliquas, quas Gruteri, & Muratorii inscriptiones commonstrant, demum sit consecutus? Profecto haud valde repugnaverim. Nam si characterum formam intueamur, quae eorum ferme temporum rationem sequi videtur, si praeterea consideremus Ravennae inventum lapidem plane supra corpus Fl. Anastasii septennis, ut suspicari non liceat eum aliunde huc advectum: ipsum autem Felicem ut Ravennatem, si tamen hac in re adhibenda est Rubeo fides, heic domum familiamque habuisse, conjectura validior fortasse censebitur. At vero sunt circa ea fere tempora Felices alii. Is nimirum, qui anno 398. fuit Praefectus *Urbis*, vel, ut emendat loc. cit. Gothofredus; *Prattorio Galliarum*: Felix item Magni Felicis

XXXVI

licis filius; alius praeterea, cui Flavii praenomen dat
Relandus; de quibus Pagius ad annum 511. Sed hac
de re haecenus; omnia enim congerere supervacaneum
videri facile potest.

MANTISSAE loco adjungimus epigraphas quasdam, insculptas pluribus ex iis lateribus, quibus Christiani usi sunt, sepulcra dum conficerent sua, ad quae transtulisse videmus rudera veterum aedificiorum. Has equidem pluri non aestimandas novimus; sed quoniam nonnullis gratas fore putamus, easdem heic subjicere duximus, adjecta etiam grandioris superficiei lateris cujusque inscripti dimensione ad *Palma Romanum* exacta.

(I)

M. COM. ANTO. AVG.

(II)

IMP. ANTO. AVG. PI

(III)

IM. C. ANTO

(IV)

IMP. ANTO. AVG

(V)

CARTORIANA

(VI)

O. P. C.

} longitudo palm. 2., latitudo
} palm. 1. 10.

Facies quadrata, cujus latus
palm. 2, un. 6.

Facies quadrata, cujus latus
palm. 2. un. 7.

*Facies quadrata, cujus latus
palm. 2. un. 7. cum semisse.*

FAVENTIAE PRID. ID. NOVEMB. MDCCLVI.
EXCEDEBAT JOSEPHUS ANTONIUS ARGHIUS
SUPERIORUM PERMISSU.

